

Temat: **Kardynał Bolesław Kominek i jego zasługi na rzecz porozumienia polsko-niemieckiego**

Propozycja innych tematów:

- Wybaczamy i prosimy o wybaczenie
- ...„Prosimy o wybaczenie” Niemców?

Zamierzone osiągnięcia:

Przygotowanie przed lekcją – uczeń:

- posiada wiedzę na temat zmian ustrojowych i społeczno-politycznych w powojennej Polsce i zna ich przyczyny;
- wie, jak wyglądały stosunki ludnościowe we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku;
- potrafi określić rozmiar zniszczeń wojennych Wrocławia i Dolnego Śląska;
- rozumie pojęcia: „Ziemie Odzyskane”, przesiedlenia, repatriacja, sobór, klerykalizm, antyklerykalizm, wojujący ateizm;
- wie, kim byli: Jan XXIII, Paweł VI, Stefan Wyszyński, Karol Wojtyła.

Cel ogólny:

- poznanie historii Kościoła katolickiego i jego wkładu w pojednanie polsko-niemieckie;
- zainteresowanie postacią kardynała Bolesława Kominka;
- rozbudzanie zaciekawienia historią swojej miejscowości;
- rozwijanie poczucia przynależności do społeczności lokalnej;
- pobudzanie kreatywności;
- kształtowanie umiejętności:
  - pracy w zespole,
  - zbierania informacji z różnych źródeł,
  - selekcji, analizy i scalania informacji,
  - dyskusji.

Cele operacyjne:

A. Uczeń zna

- najważniejsze fakty z biografii kardynała Kominka,
- jego dokonania dla Kościoła wrocławskiego,
- genezę i historyczne uwarunkowania Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich.

B. Uczeń rozumie

- doniosłe znaczenie Orędzia biskupów dla idei porozumienia polsko-niemieckiego,
- argumenty, jakimi posługiwały się różne środowiska w ocenie Orędzia biskupów,

- powody, dla których Dolnoślązacy uhonorowali kardynała Kominka wystawieniem pomnika „Racja i motyw”.

C. Uczeń potrafi:

- odpowiedzieć na pytanie: dlaczego Dolnoślązacy uhonorowali kardynała Kominka wystawieniem pomnika?
- dokonać analizy (samodzielnie bądź w grupie) Orędzia i zaprezentować swoje spostrzeżenia i przemyślenia,
- przeprowadzić rozmowę tematyczną z ludźmi starszego pokolenia na temat ich odczuć po ukazaniu się Orędzia,
- omówić postawę, jaką przedstawiciele różnych środowisk i grup społecznych przyjęli wobec Orędzia,
- przedstawić sylwetkę kardynała Kominka na podstawie samodzielnie zgromadzonych materiałów z literatury i Internetu (po ich uprzedniej selekcji i hierarchizacji),
- zaprezentować, w przejrzystej formie graficznej, wnioski wyciągnięte ze zgromadzonych materiałów,
- odnieść się świadomie do materiału zaprezentowanego w obejrzanym fragmencie filmu, wziąć udział w dyskusji.

• Cel wychowawczy:

- wzbudzenie szacunku dla postaw i dokonań kardynała Kominka;
- poszukiwanie ponadczasowych wartości ważnych dla każdego człowieka, społeczeństw i narodów;
- wskazanie wartości, którymi kardynał Kominek kierował się w swoim życiu.

Środki dydaktyczne:

- mapa administracyjna Polski bądź Kościoła katolickiego w Polsce,
- materiały ikonograficzne (patrz płyta),
- film dokumentalny „Kapłan Pojednania. Kardynał Bolesław Kominek 1903-1974”,
- tablice korkowe,
- dodatkowe źródła (patrz: Przydatne pozycje i strony),
- materiały źródłowe:
  - List biskupów polskich do biskupów niemieckich z 18.11.1965 r. – wybrane fragmenty,
  - List Episkopatu Polski z 10.02.1966 r., w: Maliński M., Życiorys Karola Wojtyły, Warszawa 1987, s. 91,
  - fragmenty artykułów prasowych dotyczących Orędzia (patrz: Przydatne pozycje i strony).

Metody nauczania:

rozmowa nauczająca, pokaz, wykład, praca w grupach, praca z tekstem pod kierunkiem nauczyciela, dyskusja

Formy organizacyjne:

praca w zespołach kilkusobowych, debata klasowa

Czas trwania zajęć:

Przygotowanie – ok. 2 tygodni wcześniej.

Lekcja 1 x 45 min. (w klasach starszych wskazane 2 x 45 min. z rozbudowaną częścią pracy z tekstem i dyskusją).

Uwagi dodatkowe:

Dla uczniów młodszych – podczas lekcji należy skoncentrować się na postaci kardynała Kominka i jego działaniach podjętych na rzecz pojednania polsko-niemieckiego oraz na zagadnieniu unormowania prawnej sytuacji Kościoła katolickiego na „Ziemiach Odzyskanych” (zachodnich).

Dla uczniów starszych – warto szczególną uwagę zwrócić na znaczenie Orędzia biskupów polskich i normalizacji stosunków polsko-niemieckich, elementem finalnym winna być dyskusja na temat wzajemnych stosunków polsko-niemieckich oraz kwestii przebaczenia i poczucia winy. Taką dyskusję na historycznej podbudowie należy przeprowadzić dodatkowo na lekcji wychowawczej (dodatkowa godzina lekcyjna).

Lekcję należy poprzedzić wcześniejszym podziałem klasy na zespoły problemowo-zadaniowe (ok. 2 tyg. wcześniej), przy czym wszyscy przygotowują podstawowe informacje biograficzne o kardynale Kominku (patrz płyta).

Poszczególne zespoły:

- wszystkie grupy wiekowe – przeprowadzają kwerendę, by odnaleźć różnorodne publikacje o życiu i działalności kardynała Kominka.
- klasy starsze – zbierają informacje na temat:
  - Orędzia biskupów polskich – wyszukują artykuły prasowe i internetowe, gromadzą opinie i oceny różnych grup środowiskowych,
  - postaci kardynała Kominka (z uwzględnieniem zagadnień soborowych),
  - dokumentów Soboru Watykańskiego II,
  - stosunków Państwo-Kościół w Polsce po zakończeniu II wojny światowej.

Wyniki swoich badań w zakresie kwerendy uczniowie mogą zaprezentować na tablicy korkowej. Nauczyciel przy współudziale chętnych uczniów może przygotować wystawkę zatytułowaną „Sytuacja Kościoła w Polsce w czasach PRL-u”; dobrze by było, gdyby na wystawce pojawiły się informacje, które później będą mogły być wykorzystane w dyskusji.

W przypadku wybrania tematu „Wybaczamy i prosimy o wybaczenie” oraz „»Prosimy o wybaczenie« Niemców?» należy w podsumowaniu mocniej zaakcentować kwestię zasadności prośby o przeba-

czenie Niemców oraz skoncentrować się na tekście Orędzia (trzeba ocenić czy klasa – zwłaszcza w przypadku klas młodszych – będzie potrafiła podjąć dyskusję na temat winy i przebaczenia).

→ Bank pomysłów:

W celu nawiązania bliższej współpracy kontakt z:

Szkoła Podstawowa nr 17, im. ks. kard. Bolesława Kominka, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 3, 44–313 Wodzisław Śląski.

Dla klas młodszych – wycieczka pod pomnik kardynała Kominka jako dobry początek do zainteresowania postacią; dla klas starszych – jako zakończenie.

Po zakończeniu lekcji – stworzenie ogólnoszkolnej gazetki poświęconej postaci kardynała Kominka i jego dokonaniom.

Po przeprowadzeniu lekcji można zorganizować szkolną projekcję filmu „Kapłan Pojednania. Kardynał Bolesław Kominek 1903-1974” (patrz płyta) z panelem dyskusyjnym lub debatą z udziałem uczniów.

→ PROPONOWANY PRZEBIEG LEKCJI: KLASY MŁODSZE

1. Czynności porządkowe, przypomnienie planu zajęć.
2. Wyjaśnienie tematu zajęć i ich celu.
3. Nawiązanie do tematu lekcji – przypomnienie historii regionu oraz zmian państwowych i ludnościowych:
  - przynależność państwowa Śląska (rozbitcie dzielnicowe, panowanie czeskie, austriackie, prusko-niemieckie);
  - zmiany ludnościowe (napływ ludności niemieckojęzycznej, istnienie grupy narodowości polskiej);
  - sytuacja przed wybuchem II wojny światowej (działalność Polonii wrocławskiej);
  - sytuacja w trakcie II wojny światowej (represje antypolskie, migracja ludności niemieckiej, wypędzenia, napływ ludności z Kresów Wschodnich, stosunek ludności do przesiedleń);
  - stosunek ludności napływowej do terenów zachodnich.
4. Rozmowa nauczająca dotycząca historii Kościoła wrocławskiego i jego przynależności administracyjnej do Polski:
  - ustanowienie biskupstwa wrocławskiego w 1000 r., podległego metropolii gnieźnieńskiej do 1821 r.;
  - ustanowienie archidiecezji wrocławskiej 13 sierpnia 1930 r. jako metropolii niemieckiej będącej po zakończeniu wojny w stanie „administracyjnej tymczasowości” Kościoła wrocławskiego;
  - usankcjonowanie prawne nowego kościelnego podziału administracyjnego na ziemiach zachodnich – 26 czerwca 1972 r. przez papieża Pawła VI bullą „Episcoporum Poloniae coetus” (Zgromadzenie biskupów Polskich).
5. Krótkie podsumowanie zdobytych wiadomości przez uczniów:
  - Jak wyglądały wzajemne stosunki polsko-niemieckie po zakończeniu wojny? Co miało wpływ na taki obraz?
  - Jak zmieniała się historia wrocławskiej stolicy biskupiej? Na czym polegał główny problem po zakończeniu wojny?

6. **Prezentacja przez uczniów zdobytych informacji na temat kardynała Kominka:**
  - uczniowie przedstawiają wyniki kwerendy dotyczącej postaci kardynała Kominka;
  - najważniejsze informacje zapisują na specjalnie przygotowanej tablicy bądź plakacie.
7. **Obejrzenie fragmentu filmu (patrz płyta). „Kapłan Pojednania. Kardynał Bolesław Kominek 1903-1974”:**
  - próba scharakteryzowania przez uczniów – na podstawie filmu – postaci kardynała Kominka.
8. **Analiza fragmentów tekstu Orędzia biskupów polskich (w zależności od wyboru nauczyciela). Propozycja pytań do analizy tekstu Orędzia znajduje się poniżej.**
9. **Krótkie fragmenty tekstów o odbiorze Orędzia biskupów w Polsce i na świecie (ilość tekstów winna zależeć od poziomu klasy, wyboru dokonuje sam nauczyciel).**
10. **Wprowadzenie do dyskusji:**
  - krótkie streszczenie przez nauczyciela stosunków Państwo-Kościół w latach powojennych (w oparciu o wystawkę).
11. **Dyskusja:**
  - Jakie były reakcje na Orędzie w świecie i w Polsce?
  - Kto i dlaczego oskarżał polskich biskupów o zdradę?
  - Kto miał rację i dlaczego?
12. **Podsumowanie:**
  - Które z cech kardynała Kominka, według uczniów, budzą podziw i szacunek?
  - Jak należy ocenić Orędzie? Czy jest to rzeczywista próba szukania pojednania polsko-niemieckiego?
  - Czy Polacy mają za co przeproszać Niemców?
  - Czy przekazanie znaku pokoju przez premiera Mazowieckiego i kanclerza Kohla podczas pamiętnej Mszy Pojednania w Krzyżowej w 1989 r. można uznać za sukces kardynała Kominka?

PROPONOWANY PRZEBIEG LEKCJI: KLASY STARSZE

Czynności porządkowe, przypomnienie planu zajęć.

1. Wyjaśnienie tematu i celu zajęć.
2. Nawiązanie do tematu lekcji – przypomnienie historii regionu oraz zmian państwowych i ludnościowych (jak w klasach młodszych).
3. Rozmowa nauczająca dotycząca historii Kościoła wrocławskiego i jego przynależności administracyjnej (jak w klasach młodszych).
4. **Prezentacja wiadomości zdobytych przez zespoły uczniów na temat:**
  - postaci kardynała Kominka,
  - Soboru Watykańskiego II i jego głównych zagadnień,
  - stosunków Państwo – Kościół po zakończeniu wojny (1945-1965),(najważniejsze informacje można zapisać na specjalnie przygotowanej tablicy lub na plakacie)
5. **Analiza tekstu źródłowego: fragmentów Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich (Propozycja pytań do analizy tekstu Orędzia znajduje się poniżej).**
6. **Prezentacja wiadomości zdobytych przez zespoły uczniów na temat reakcji różnych grup i środowisk społecznych – prośba, by każda grupa scharakteryzowała opinię konkretnego środowiska jednym, najbardziej reprezentatywnym, zdaniem z tekstu źródłowego (można zapisać je na tablicy tworząc „słoneczko”).**

7. **Fragmety odpowiedzi biskupów niemieckich na Orędzie biskupów polskich:**
  - Jak oceniona została II wojna światowa?
  - Jakim zwrotem posłużono się kilkakrotnie wspominając Orędzie biskupów polskich?
  - Jakimi słowami można streścić zakończenie listu biskupów niemieckich?
8. **Dyskusja na temat znaczenia Orędzia w dalszych stosunkach polsko-niemieckich:**
  - Na czym polegała doniosłość tego dokumentu?
  - Jak zmieniły się stosunki polsko-niemieckie po wystosowaniu Orędzia? (Orędzie nie zostało nigdy wygłoszone).
  - W jaki sposób odniesiono się w Orędziu do kwestii zatwierdzenia granicy na Odrze i Nysie układ z RFN z 1970 r.?
  - W jakim sensie Msza Pojednania w Krzyżowej (można zaprezentować fragment z przekazaniem znaku pokoju) może zostać uznana za następstwo czy też „owoc” Orędzia?
9. **Fragment filmu „Kapłan Pojednania. Kardynał Bolesław Kominek 1903-1974” – dyskusja:**
  - Jakie znaczenie w procesie pojednania polsko-niemieckiego miał Sobór Watykański II?
  - Jak rozumiesz słowa kardynała Kominka: „Nie ma dla Polski innej drogi do Europy niż przez Niemcy”?
  - Jakimi słowami można scharakteryzować osobę kardynała Kominka?
10. **Analiza materiałów ikonograficznych (patrz płyta): historia Kościoła w czasach PRL jako tło biografii Bolesława Kominka – fotografie z czasów administratury apostolskiej w Opolu, jubileusz Kościoła wrocławskiego 1965 r., 1970 r., działalność UB i SB, działalność Bolesława Kominka w Kościele powszechnym, znaczenie innych hierarchów Kościoła w Polsce przy powstaniu tekstu Orędzia.**
11. **Podsumowanie zajęć:**
  - Jakie znaczenie we wzajemnych stosunkach polsko-niemieckich miało Orędzie biskupów polskich?
  - Czy słusznym i zasadnym jest sformułowanie zawarte w Orędziu: „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”?
  - Dłaczego kardynała Kominka można uznać za „architekta” porozumienia polsko-niemieckiego?

Propozycja pytań do analizy tekstu Orędzia:

Nauczyciel może wybrać jedynie niektóre pytania.

1. Jak określono przynależność historyczną ziem dolnośląskich?
2. Jakie elementy ze wspólnej historii Polski i Niemiec zostały zawarte w tekście i dlaczego?
3. Dlaczego przytoczono w Orędziu polskich świętych?
4. Jaką nazwą określono II wojnę światową?
5. Jaki apel brzmi w końcowej części listu?
6. Jak oceniono stosunki historyczne pomiędzy Polską i Niemcami (podaj plusy i minusy)?
7. Czym jest „gorące żelazo” – jak rozumiesz to pojęcie, jak oceniasz tę nazwę?
8. Jak opisano sytuację Niemców na zachodnich ziemiach Polski, dlaczego doszło do przesiedleń?
9. Co zostało określone warunkiem wspólnego porozumienia?
10. Co oznacza najsłynniejszy zwrot „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”?
11. Jak rozumiesz te słowa?

12. Jak oceniasz te słowa w kontekście losów polsko-niemieckich?
13. Jak oceniasz te słowa w kontekście autora – biskupa metropolity wrocławskiego?

Przydatne pozycje i strony:

Opracowania :

- » *Kerski Basil, Kycia Tomasz, Żurek Robert, „Przebaczymy i prosimy o przebaczenie”. Orędzie biskupów polskich i odpowiedź niemieckiego episkopatu z 1965 roku. Geneza – kontekst – spuścizna, Olsztyn 2006.*
- » *Kominek Bolesław, W służbie Ziemi Zachodnich. Z teki pośmiertnej wybrał i przygotował do druku J. Krucina, Wrocław 1977.*
- » *Madajczyk Piotr, Na drodze do pojednania. Wokół Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 roku, Warszawa 1994.*
- » *Nitecki Piotr, Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999, Warszawa 2000.*
- » *Swastek Józef, Troska arcybiskupa metropolity wrocławskiego kardynała dr Bolesława Kominka o pojednanie polsko-niemieckie, w: Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu, pod red. I. Deca i K. Matwijowskiego, Wrocław 1996, s. 100–119.*

- www.gazetagazeta.com/artman/publish/printer_17144.shtml
Tomasz Serwatka, Kardynał Bolesław Kominek, „Gazeta”, 9.03.2007.
- www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/numery/122003/03.html
Wywiad z ks. Kruciną o kardynale Kominku.
- www.bielawa.naszemiasto.pl/wydarzenia/465117.html
Mariola Szczyrba, Wyciągamy do was ręce, „Gazeta Wrocławska”, 9.04.2005.
- www.miasta.gazeta.pl/wroclaw/1,35769,3045006.html
Beata Maciejewska, Umiał zmienić świat, „Gazeta Wyborcza”, 02.12.2005.
- www.goscniedzielny.wiara.pl/wydruk.php?grupa=6&art=1126649839&dzi=1104793630&katg
Andrzej Grajewski, Dla przyszłości, „Gość Niedzielny”, 38/2005.
- www.archidiecezja.wroc.pl/historia.html
Historia archidiecezji wrocławskiej.

Teksty źródłowe:

Tekst Orędzia biskupów można znaleźć np. w:

- www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/oredzie-niem_18111965.html
- www.wikisource.org/wiki/Orędzie_biskupów_polskich_do_ich_niemieckich_braci_w_Chrystusowym_urzędzie_pasterskim
- <http://ekai.pl/serwis/?MID=10053>
- <http://historiatwiss.republika.pl/zrodla%5Cwiek20%5C2polowa%5CXXwiekB08.html>
Odpowiedź biskupów niemieckich na Orędzie biskupów polskich

- **Listy Pasterskie Episkopatu Polski (1945-2000), Marki 2003.**
- **Orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich. Materiały i dokumenty, Warszawa 1966.**
  - Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusie, według „Deutsch Presse Agentur” oraz „Agenzia Internazionale d’Informazione Cattolica”.
  - List biskupów niemieckich i do biskupów polskich, według tekstu udostępnionego przez Episkopat polski korespondentom prasy w Rzymie.
  - Komunikat Episkopatu polskiego w sprawie „Orędzia” biskupów, „Trybuna Ludu”, 12.12.1965.
  - Wobec „Orędzia” do biskupów niemieckich. W czyim Imieniu?, „Życie Warszawy”, 10.12.1965.
  - Wbrew własnym słowom z Olsztyna, Szczecina, Opola i Wrocławia, „Słowo Powszechne”, 10.12.1965.
  - Prawo i godność narodu, „Dziennik Ludowy”, 14.12.1965.
  - Wobec „Orędzia” biskupów polskich, „Tygodnik Demokratyczny”, 15-21.12.1965.
  - Przemówienie pośła Zygmunta Filipowicza (Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne) wygłoszone w Sejmie, 13.12.1965.